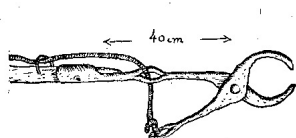

Dúr a disznó dúr a mocsárszélen...

Egy öreg kondás bojtárkora

A Györffy István Nagykun Múzeum a Kunság népi múltjának nem csupán tárgyi hagyatékát gyűjti, hanem lejegyzí és Adattárában megőrzi szájról-szájra szálló hagyományait is. Kiállításain egyebek között ott látjuk a régi rideg pásztorkodás és a rétbeli pákászélet avatag szerszámain, a múltbeli külterjes földművelés faekéjét, egyszerű eszközeit, az Adattár füzetéből pedig a kunsági öregek ezekre vonatkozó emlékezéseit olvashatjuk. Utóbb egyik adattári gyűjtésem alkalmával pl. a 93 éves karcagi Cseppentő Mihály volt kondás ember elbeszélését, bojtárkorára való visszaemlékezését fektettem írásba.

— Tizenöt esztendőś fickó voltam, mikor kondás bojtárnak elszegődtem — mondotta. Elsőbbet az Űlőben szolgáltam. Ennek a nagy hajlásnak akkor még víz öntözte a partját, ha nagy volt a Tisza. Onnan elkerültem Apavára alá. Ott is nagy rétségek terjengtek abban az időben. Nádas, meg nádas, ameddig csak ellátott a szem. Annyi temérdek madár fészkelte benne, a mai ember el se hinné, hiába mondanám. Mindig a nádsűrűben butykóztunk, kacsa- meg szárcsatojást szedtünk. Hallgattuk, hogy cseveg a vízityúk. Hajnalban meg böggött a bölömbika. Beledugta a csőrét a vízbe (mert madár volt ez is), osztán úgy büfögött. Messzire elhallatszott, hozta a víz a hangját. Különösen sok volt a liba meg a ruca. Volt egy kicsi fajta vadkacsa: a sivőfu, ez úgy hasította szárnyával a levegőt, hogy csak úgy fűtyült.

— Őszi időben felleg módjára kavargott fejünk felett a költőzködő, nyugtalankodó madársereg. Ilyenkor el-eldalolgattuk:

Hét rajával száll a vadlúd az égen,

Helyet keres ezen a nagy rétségen.

Gúnár után azt gágogja a liba:

Nincs itt jó hely, menjünk innen máshova.

A pásztorok búsongó hangja érzik ebben a régi dalban. Mert sohasem volt vicispáni sors az övék, de nyár múltával még inkább elnehezült. Sűrű őszi ködben, szakadó esőben áztak, hópusztoló téli viharban fagyoskodtak. A konda ugyanis minden évszakban kinn élt a rétben, ilyenkor se verték szét, nem hajtottak haza.

— A Kunérszigeten telelt a konda, bányában. így hívták. Nagy gödör volt ez, amit maga a nyáj dúrt ki, idővel mindig nagyobbra, nagyobbra, hogy a hideg elől ebbe vackolják. Mikor már érezte a havat, hogy most már hidegre fordul az idő, tele hordta száraz gizgazzal, nádszemettel, avarral kibélelte. Éjszakára osztán ebbe belebújt. Mi meg, pásztorok, mentünk a nyáj után. Kerek gödröt ástunk a bánya közelében, nádból hegyes kunyhót csináltunk felibe, falát földdel körülhántuk. Abban teleltünk, náddal tűzeltünk.

— A konda a városnak tájékára se került soha. Az mindig csak a rétben tartózkodott, legjobban szeretett ott lenni. Ment a maga szabadjára tojást keresni a nád közé, kavarta a mocsár vizét a halért, békáért, a fertőkben férgek, csigák után durkászott. Jobbára evvel élt. Súlyommal, tavasszal nádcsírával, ami jó édes volt. Télen nádtövet, gyékénygumót, mindenféle gyökereket keresett. Némelyik disznó úgy beásta magát, ahol pernyés, kotus volt a föld, hogy csak a farka hegye látszott ki.

Elmondhattuk, hogy „Dūr a disznó, dūr a mocsárszélen...” Apró férgeket keresett, amik télire a föld alá bújtak.

— Hanem aztán vad is volt ám a kondabeli disznó, meg kell adni! A számadón, meg a bojtárokon kívül más embert az nem ismert, de nem is tűrt. Nem lehetett, hogy idegen sokat őgyelegjen körülötte, mert egyszer csak ráröfönt a konda, osztán szétszedte, felfalta. De valljuk meg itt, hogy a rétbeli kondások közt is sok vad természetű ember került! Birkás István karcagi juhásztól hallottam késő öregségében, hogy a szóbanforgó időtájban egy Vircse Pista nevezetű kapcabetyár garázdálkodott a kunsági határokon.

Nagyon haragudtak rá a pásztorok, mert annyira elvetemült volt, hogy távollétükben kiberhelte a magános kunyhót. Egyszer, a híres pásztorfamiliából származó Virág kondás rajtacsípte, mikor éppen az ő kunyhóját vámolta. Megszaladt ugyan előle a gézengúz, de utánahajította a

görbe kondásbotot, s úgy fejen találta vele, hogy csak elnyúlt a gyepen, ökelme meg-osztán ráeresztette a kondát, hogy kaparéka se maradjon.

— Félték is a kondától még a farkasok is! Ha valamelyik gazdának hízónakvaló kellett, többedmagával jött ki, nyolc-tíz emberrel. Törő András bátyám, ő volt a számadó, kiszakította nekik a disznót, mi meg segítettünk nekik elterelni a város aljáig. Nehéz volt! Ha sikerült begyűrni a hidasba, disznótorig nem engedték ki. Akkor is csak úgy, hogy megbújtak az ajtónál, osztán mikor szaladtában volt kifelé, egy nagy tömőfával orronvágták, leütötték. Úgy nem merték, hogy lefogják, osztán majd úgy szúrják le. De volt olyan, amelyiket nem lehetett másképpen kifogni a kondából, csak disznófogóval.

Ez a disznófogó ma már ritka emléke annak a világnak. Egy látható a Nagykun Múzeum kiállításán. Régi kovácmunka. A harapófogóhoz hasonlatos szerszám, mely köpűjénél fogva hosszú rúdra szerelhető, s egy rákötött, belefűzött kötéllal meghúzásával csukható össze olyanformán, mint a hernyózó. Ezzel kapták el a kiszemelt sertés hátulsó láttát s a többi elterelve a közeléből, rárontottak az emberek, a hozzáértő pásztorok segítségével hurkot vetettek az orrára, megkötözték, szekérre hajították s úgy vitték haza, vagy hurkolt orral nyűgbe téve hajtották. Elfutni nem tudott, levegőt is keveset kapott az orrán keresztül. Csak arra kellett nagyon vigyázni, hogy akkor ne tegyen kárt valakiben, miközben kötelékeitől megszabadítják..

— Abban az időben otthon disznót nem tartottak, malacot nem neveltek. A bandában együtt volt szűzkoca, magló, kan. A nagy agyaras kanok mellett a kondások is oldalogva jártak el. A vadkannal is megvítak. Még akkoriban volt vaddisznó a rétben, osztán előfordult, hogy a kan bejött a kondába.

Az öreg Cseppentő Mihály visszaemlékezése újabb adatként erősíti a kunsági pásztorkodásról kialakult eddigi ismereteinket.

Megjelent a Múzeumi Levelek 2. számában, Szolnok, 1959. (Kaposvári Gyula szerk.)

A Damjanich János Múzeum Könyvtárának engedélyével.